

12. Тену Афаівіа Права інтелектуальної власності та доступ до основних лікарських засобів: проблеми та можливості у переговорах щодо угод про вільну торгівлю, багатосторонніх інструментів і національному законодавстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org.ua/ua/projects-list-all/989> ; Работягова Л.И. Правовая охрана объектов интеллектуальной собственности: проблемы доступа к лекарственным средствам в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : healthrights.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/1111111111.pptx.

13. Sue Mota MERCK v. INTEGRA LIFESCIENCES – the Supreme Court protects the use of patented compounds in preclinical studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : law.hamline.edu/files/vol29no1article4.pdf

ЖИЛА О. В.,

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри цивільного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.422

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ ВИПАДКІВ ВИНИКНЕННЯ РЕГРЕСНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Статтю присвячено дослідженню особливостей окремих випадків виникнення регресного зобов'язання, зокрема, тих, що виникають на підставі реалізації субсидіарної відповідальності. Розглянуто випадки виникнення регресного зобов'язання, коли право регресу надано за договором факторингу або отримане з договору оренди транспортних засобів. Виявлено специфіку виникнення права регресу в кожному окремому випадку.

Ключові слова: *регрес, зобов'язання, відповідальність, договір факторингу, оренда транспортних засобів.*

Статья посвящена исследованию особенностей отдельных случаев возникновения регрессного обязательства, в частности, возникающих на основании реализации субсидиарной ответственности. Рассмотрены случаи возникновения регрессного обязательства, когда право регресса предоставлено по договору факторинга или получено из договора аренды транспортных средств. Выявлена специфика возникновения права регресса в каждом конкретном случае.

Ключевые слова: *регресс, обязательство, ответственность, договор факторинга, аренда транспортных средств.*

The article is devoted to research of features of separate cases of emergence of the regress obligation, in particular, arising on the basis of realization of subsidiary responsibility. Cases of emergence of the regress obligation when the right of regress is provided under the contract of factoring are considered or is received from the lease contract of vehicles. Specifics of emergence of the right of regress in each case are revealed.

Key words: *regress, obligation, responsibility, factoring contract, rent of vehicles.*

Вступ. В сучасних умовах розвитку ринкової економіки значення регресних зобов'язань все більше зростає. Відносини розвинутого товарообігу потребують швидкого погашення заборгованостей. Можливість сплатити борг за іншу особу іноді є необхідною для забезпечення безпеки

власних засобів. Тому все більшого поширення набувають регресні зобов'язання, завдяки яким учасники цивільного обігу мають можливість повернути витрачені в інтересах іншої особи кошти.

Нажаль, законодавство не містить поняття регресного зобов'язання, не розкрита суть регресного зобов'язання, а також правове положення учасників регресного зобов'язання, що утрудняє практичне застосування регресу. Це надає актуальності проведенню спеціальних досліджень щодо регресних зобов'язань.

Актуальність таких досліджень посилюється тим фактом, що регресним зобов'язанням не приділялося достатньої уваги. Дослідженню категорії регресу були присвячені праці таких вчених, як О.С. Йоффе, І.Б. Новицький, Є.А. Суханов, К.С. Юдельсон, В.Т. Смирнов та ін., проте, багата питань у цій сфері потребують уточнення. Так, недостатньо дослідженим залишається питання про особливості виникнення регресних зобов'язань, визначення, у яких випадках в особи виникає право пред'явлення регресної вимоги.

Постановка завдання. Отже, метою цієї статті є дослідження особливостей окремих випадків виникнення регресного зобов'язання, зокрема, тих, що виникають на підставі реалізації субсидіарної відповідальності, а також коли право регресу надано за договором факторингу або отримане з договору оренди транспортних засобів.

Результати дослідження. Регресні зобов'язання можуть виникати на підставі реалізації субсидіарної відповідальності, що передбачене у ст. 619 ЦК України. Так, договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

На відміну від основної відповідальності, тобто відповідальності боржника, що виникає на підставі загальних приписів закону, додаткова (субсидіарна) відповідальність встановлюється для більш повного захисту інтересів кредитора та характеризується тим, що вона:

- настає тільки у випадках, прямо передбачених законом або договором;
- є покладанням додаткової відповідальності, що передбачає наявність основної відповідальності, яку несе основна відповідальна особа;
- покладається на осіб, які не несуть безпосередньо основної відповідальності перед кредитором;
- не може перевищувати обсягу основної відповідальності. Субсидіарно відповідальна особа, що задовольнила вимогу кредитора, в передбачених законом випадках має право регресної вимоги до основної відповідальної особи;
- може бути обмежена законом (або відповідно до нього договором) у часі або пов'язана законом з наявністю певних умов [1, с. 481-482].

На відміну від солідарної відповідальності, яка зазвичай передбачає виникнення на її основі права регресу (якщо будуть у наявності інші умови виникнення регресного зобов'язання), саме такий висновок можна зробити з формулювання ст. 544 ЦК України, адже вказано, що «боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, *якщо інше не встановлено договором або законом*, за вирахуванням частки, яка припадає на нього». Натомість субсидіарна відповідальність передбачає, що субсидіарно відповідальна особа, що задовольнила вимогу кредитора, *в передбачених законом випадках* має право регресної вимоги до основної відповідальної особи.

Субсидіарна відповідальність застосовується в багатьох випадках, передбачених законодавством. Зокрема, відповідно до положень, що містяться безпосередньо в ЦК України, таку відповідальність несуть: учасники повного товариства солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ст. 119), такі ж правила передбачені для учасників деяких інших форм юридичних осіб. Але не слід плутати, їх регресні вимоги випливають з солідарної відповідальності одного до іншого (маються на увазі учасник до учасника). А передбачена субсидіарна відповідальність стосується більш ранньої ситуації: вона настає при недостатності коштів для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями товариства (про право регресу не йдеться, оскільки не має особи, на яку можна звернути таку

вимогу, адже це не може бути сама юридична особа, оскільки ми й говоримо про субсидіарну відповідальність учасників як раз у ситуації, коли коштів юридичної особи недостатньо). При цьому, якщо учасників декілька то цю відповідальність вони несуть солідарно, в тому числі у них є право регресу.

У відповідності до ст. 1043 ЦК України управитель при управлінні майном несе субсидіарну відповідальність за боргами, що виникли у зв'язку із здійсненням ним управління, якщо вартості майна, переданого в управління, недостатньо для задоволення вимог кредиторів. Субсидіарна відповідальність управителя, встановлена частиною другою цієї статті, настає також у разі вчинення правочинів з перевищенням наданих йому повноважень або встановлених обмежень, за умови, що треті особи, які беруть участь у правочині, доведуть, що вони не знали і не могли знати про перевищення управителем повноважень або встановлених обмежень. У цьому разі установник управління може вимагати від управителя відшкодування завданих ним збитків.

Як і в попередньому випадку звертати зворотну вимогу нема до кого. Адже, наприклад, заборжник управління взагалі у цій ситуації не може відповідати за дії управителя.

У відповідності до ч.ч. 2-4 ст. 619 ЦК України до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Кредитор не може вимагати задоволення своєї вимоги від особи, яка несе субсидіарну відповідальність, якщо ця вимога може бути задоволена шляхом зарахування зустрічної вимоги до основного боржника. Особа, яка несе субсидіарну відповідальність, повинна до задоволення вимоги, пред'явленої їй кредитором, повідомити про це основного боржника, а у разі пред'явлення позову, – подати клопотання про залучення основного боржника до участі у справі. У разі недотримання цих вимог особою, яка несе субсидіарну відповідальність, основний боржник має право висунути проти *регресної* вимоги особи, яка несе субсидіарну відповідальність, заперечення, які він мав проти кредитора.

Регресне зобов'язання може виникнути також коли право регресу надано за договором факторингу. Виділяють такі види факторингу як: 1) факторинг з регресом; 2) факторинг без регресу.

Для фактора ця угода відбувається на свій страх і ризик, оскільки фактор стає власником неоплачених платіжних документів. Відповідно до договору фінансування під поступку грошової вимоги він приймає на себе фінансовий ризик і при несплаті комерційного рахунку клієнтом (хоча кредитоспроможність боржників попередньо перевіряється) звичайно втрачає можливість пред'явлення регресної вимоги до постачальника [2, с. 262].

Якщо в договорі не вказано інше, він передбачається безоборотним (факторинг без регресу). Відповідаючи за дійсність предмету відступлення за договором факторингу, клієнт не несе відповідальності за невиконання або неналежне виконання боржником відступленої вимоги. Його обов'язок – передати дійсну вимогу, але не гарантувати її виконання.

При факторингу без права регресу факторингова компанія приймає на себе кредитний ризик, тобто зобов'язується повністю сплатити постачальнику суму його дебіторської заборгованості навіть в разі банкрутства боржника. Фактор стає власником неоплачених боргових вимог і бере на себе ризик їх неоплати, хоча кредитоспроможність кожного дебітора заздалегідь перевіряється.

Факторинг з регресом (оборотний факторинг) можливий, якщо про це спеціально вказано у договорі (українська практика свідчить, що в основному укладаються договори факторингу з правом регресу). У цьому випадку клієнт відповідає перед фактором за невиконання або неналежне виконання боржником вимоги, що є предметом відступлення. Тобто ризик безнадійних боргів залишається за підприємством – продавцем дебіторської заборгованості. При факторингу без права регресу ризик безнадійних боргів приймає на себе фактор. Тому, при факторингу з правом регресу факторингова компанія лише прикладає всі зусилля для стягнення з боржників дебіторської заборгованості. Якщо боржник не заплатить, то фактор має право вимагати від постачальника перераховані суми. Такий факторинг має багато спільного з кредитуванням.

Факторингове обслуговування з правом регресу до клієнта знижує ризики фактора, але в той же час тягне за собою зменшення комісійної винагороди.

При цьому факторинг може бути з повним або з частковим регресом. В разі невиконання боржником зобов'язань по сплаті при факторингу з повним регресом фактор має право стягнути з постачальника 100% суми здійсненого фінансування, а при факторингу з частковим регресом – відповідну частину суми фінансування [3, с. 605].

Право регресу може бути отримане з договору оренди транспортних засобів.

Так, принципові розходження в правовому регулюванні договорів оренди транспортного засобу відповідно з екіпажем і без екіпажа перебувають у сфері правовідносин, пов'язаних з відповідальністю за шкоду, заподіяну орендованим транспортним засобом, його механізмами, пристроями й устаткуванням, третім особам. При оренді транспортного засобу з екіпажем така відповідальність покладається на орендодавця. Орендодавець може пред'явити орендареві вимогу про відшкодування сум, виплачених їм третім особам, але тільки в регресному порядку за умови подання доказів, що підтверджують, що шкода заподіяна третім особам з вини орендаря [4, с. 510].

Транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки і тому відповідно до ст. 1187 ЦК України наймач несе відповідальність незалежно від його вини, якщо він не доведе, що шкода заподіяна внаслідок непереборної сили чи умислу потерпілого. Може трапитися таке, що наймодавець не забезпечив наймача відповідними інструкціями, технічними рекомендаціями, технічними можливостями транспортного засобу тощо, тоді він буде нести солідарну відповідальність разом з наймачем. Буде нести відповідальність і екіпаж, котрий експлуатував засіб. Регресну вимогу до нього може пред'явити як наймодавець (у випадку найму транспортного засобу з екіпажем), так і наймач, коли він сам наймає екіпаж [1, с. 287].

Нарешті, іноді в змісті норми права, що регулює дане відношення, немає положення про право регресу, але з характеру взаємин сторін таке право впливає. І в цьому випадку регресна вимога заснована на законі, хоча спеціальної вказівки закону на цей рахунок може й не бути. Але для виникнення права не завжди обов'язкова наявність відповідним чином сформульованої норми права. Норма, на якій ґрунтується таке право, може бути виведена з іншого загального або спеціального закону.

В літературі також згадується право регресу у зв'язку з договором транспортного експедирування. Так, вказується, що відповідальність сторін за договором може бути як прямою, так і регресною. Це пов'язано з тією обставиною, що експедитор є посередником між відправником, перевізником і одержувачем, тому порушення ним умов договору може привести до відповідальності як клієнта перед перевізником, так і експедитора перед перевізником (за умови, що дані особи не співпадають) [1, с. 388].

Але договір транспортної експедиції не відноситься до так званих представницьких угод (доручення, комісія, агентування), а значення експедитора не зводиться до ролі посередника між клієнтом і перевізником. Та обставина, що порушення однієї зі сторін умов договору може спричинити для іншої сторони відповідальність перед її контрагентом за іншим договором, не може служити специфічною ознакою відповідальності сторін за договором транспортної експедиції, а скоріше є загальною закономірністю для всього майнового обороту. І, звичайно, дана обставина ніяк не може свідчити про регресний характер такої відповідальності. Як відомо, регресні вимоги виникають лише у випадках, передбачених законом, що не має місця стосовно до зобов'язань, що випливають із договору транспортної експедиції [5, с. 418].

Висновки. Підводячи підсумки зазначимо, що виникнення регресу між зобов'язаннями на підставі реалізації субсидіарної відповідальності має свою специфіку. Так, на відміну від солідарної відповідальності, яка зазвичай передбачає виникнення на її основі права регресу (якщо будуть у наявності інші умови виникнення регресного зобов'язання), субсидіарна відповідальність передбачає, що субсидіарно відповідальна особа, що задовольнила вимогу кредитора, має право регресної вимоги до основної відповідальної особи *в передбачених законом випадках*. Тобто право регресу надається не за загальним правилом, а лише у випадках, передбачених законом.

Також право регресу надається у спеціальних випадках при укладенні договору факторингу. Зокрема, факторинг з регресом (оборотний факторинг) можливий, якщо про це спеціально вказано у договорі. У цьому випадку клієнт відповідає перед фактором за невиконання або неналежне виконання боржником вимоги, що є предметом відступлення.

Особливості регресної вимоги при оренді транспортного засобу зводиться до того, що орендодавець може пред'явити орендареві вимогу про відшкодування сум, виплачених їм третім особам в регресному порядку за умови подання доказів, що підтверджують, що шкода заподіяна третім особам з вини орендаря.

Наприкінці зазначимо, регресні вимоги виникають лише у випадках, передбачених законом, тому немає підстав вести мову про такі вимоги стосовно до зобов'язань, що впливають із договору транспортної експедиції.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України : підручник: У 2 томах. Том 1 / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – Харків : Одиссей, 2008. – 832 с.
2. Липовецкая Т.Л. Некоторые вопросы регулирования гражданским законодательством договора финансирования под уступку денежного требования / Т.Л. Липовецкая // Актуальные проблемы гражданского права. – М. : Статут, Юрист, 2000. – Вып. 3. – С. 261-295.
3. Зобов'язальне право України : підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : «Статут», 2000. – 800 с.
5. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга четвертая: Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 2003. – 910 с.

ЛЕВКІВСЬКИЙ Б. К.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права
(Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака Національної академії
правових наук України)

УДК 347.637

ОБРАННЯ НАЛЕЖНОГО СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПОНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

У даній роботі проведено аналіз чинного сімейного законодавства України, яке закріплює способи захисту сімейних прав, на предмет визначення належного способу захисту під час поновлення батьківських прав. Піддано критиці існуючу в науковій літературі позицію та доведено її хибність. Обґрунтовано, що належним способом захисту під час поновлення батьківських прав є встановлення правовідношення.

Ключові слова: батьківське правовідношення, права батьків, способи захисту, суб'єкти сімейних відносин, поновлення батьківських прав.

